



SOCIALINĖ APSAUGA KITOSE ES VALSTYBĖSE NARĖSE

Socialinės apsaugos sistemų koordinavimas sudaro palankesnes sąlygas laisvam asmenų judėjimui ES. 2010 m. buvo atlikta esminė šios srities teisės aktų reforma, o vėliau ją papildė kiti teisės aktai, kuriais gerinama judžių darbuotojų teisių apsauga. 2016 m. Komisija į darbuotojų judumo dokumentų rinkinį įtraukė pasiūlymą, kuriais siekiama toliau reformuoti sistemą ir pritaikyti ją prie šiuolaikinių ES ekonominių ir socialinių realiųjų.

TEISINIS PAGRINDAS

[Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo \(SESV\)](#) 48 ir 352 straipsniai.

TIKSLAI

Pagrindinis Romos sutartyje įtvirtintas principas – panaikinti laisvo asmenų judėjimo iš vienos valstybės narės į kitą kliūtis ([2.1.5](#)). Siekiant tai įgyvendinti, socialinės apsaugos priemonėmis turi būti užtikrinta, kad ES piliečiai, dirbantys ir gyvenantys ne savo valstybėse narėse, neprarastų tam tikrų ar visų socialinės apsaugos teisių.

LAIMĖJIMAI

1958 m. Taryba paskelbė du reglamentus dėl darbuotojų migrantų socialinės apsaugos, kuriuos vėliau pakeitė [Reglamentas \(EEB\) Nr. 1408/71](#). Pagal Europos ekonominės erdvės (EEE) susitarimą šis reglamentas taikomas ir Islandijos, Lichtenšteino bei Norvegijos piliečiams, o pagal ES ir Šveicarijos susitarimą – Šveicarijos piliečiams. 2004 m. [Reglamentu \(EB\) Nr. 883/2004](#) (toliau – koordinavimo reglamentas) buvo panaikintas Reglamentas (EEB) Nr. 1408/71, tačiau pastarasis ir toliau daro poveikį tam tikriems Bendrijos aktams ir susitarimams, kurių šalis ES tebėra. 2010 m., priėmus atnaujintą koordinavimo dokumentų rinkinį – [Reglamentą \(EB\) Nr. 988/2009](#) ir įgyvendinimo [Reglamentą \(EB\) Nr. 987/2009](#) buvo įgyvendinta didelė reforma.

A. Keturi pagrindiniai principai.

Kiekvienai valstybei narei suteikta laisvė savarankiškai kurti savo socialinės apsaugos sistemą. Koordinavimo reglamentu apibrėžiama, pagal kurios šalies sistemą turi būti apdraustas ES pilietis, kai jis susijęs su dviem ar daugiau šalių. Paprastai socialinį draudimą suteikia darbo vietos valstybė arba, jei asmuo nedirba, – gyvenamosios vietos valstybė. Reglamentas grindžiamas šiais keturiais pagrindiniais principais:



1. Vienodas požiūris (4 ir 5 straipsniai)

Darbuotojai ir savarankiškai dirbantys asmenys iš kitų valstybių narių turi tas pačias teises ir pareigas, kaip ir priimančiosios šalies piliečiai. Teisė į vienodą požiūrį taikoma besąlygiškai kiekvienam kitos valstybės narės darbuotojui ar savarankiškai dirbančiam asmeniui, kuris tam tikrą laiką gyvena priimančiojoje valstybėje narėje. Be to, jei valstybėje narėje esant tam tikroms aplinkybėms (pvz., susituokus) ar įvykus tam tikriems įvykiams (pvz., patyrus nelaimingą atsitikimą) ar gaunant tam tikras socialinės apsaugos išmokas (pvz., bedarbio pašalpas gaunantys asmenys turi teisę į mokesčių lengvatas) kyla teisinių padarinių, ta valstybė narė turi atsižvelgti į tokias aplinkybes, įvykius ar atitinkamų išmokų gavimą kitoje valstybėje narėje.

2. Sumavimas (6 straipsnis)

Taikant sumavimo principą užtikrinama, kad skaičiuojant išmokas būtų atsižvelgiama į ankstesnius draudimo, darbo arba gyvenimo kitose valstybėse laikotarpius. Pavyzdžiui, jeigu pagal nacionalinės teisės aktus numatoma, kad darbuotojas teisę į tam tikras išmokas įgyja tik jei tam tikrą laikotarpį buvo apdraustas arba dirbo, sumavimo principas reiškia, kad kompetentinga valstybė narė turi atsižvelgti į draudimo ir užimtumo laikotarpius, įgytus kitoje valstybėje narėje.

3. Vienos teisės sistemos taikymo principas (10 straipsnis, 11 straipsnio 1 dalis)

Šiuo principu siekiama užkirsti kelią netinkamam naudojimuisi laisvo judėjimo teisės suteikiamais pranašumais. Kiekvienam naudos gavėjui taikomi tik vienos valstybės teisės aktai ir jis tik toje valstybėje moka įmokas.

4. Perkeliamumas (7 straipsnis)

Šis principas reiškia, kad socialinės apsaugos išmokos gali būti mokamos visoje Sąjungoje. Pagal jį valstybėms narėms draudžiama mokėti išmokas tik asmenims, kurių gyvenamoji vieta yra toje šalyje. Vis dėlto, šis principas taikomas ne visoms socialinėms išmokoms; pavyzdžiui, bedarbio pašalpos taikomos specialios taisyklės.

B. Asmenys, kuriems taikoma ši tvarka

Iš pradžių [Reglamentas \(EEB\) Nr. 1408/71](#) buvo taikomas tik darbuotojams, tačiau nuo 1982 m. jo taikymo sritis išplėsta į ją įtraukiant savarankiškai dirbančius asmenis. Be to, reglamentas buvo taikomas darbuotojų ir savarankiškai dirbančių asmenų šeimų nariams ir jų išlaikomiems asmenims, taip pat asmenims be pilietybės ir pabėgėliams. Palaipsniui jo taikymo sritis buvo išplėsta: 1998 m., siekiant užtikrinti, kad valstybės tarnautojai turėtų tokias pačias teises į pensiją, kaip ir kiti gyventojai, 1999 m., siekiant įtraukti visus apdraustus asmenis, visų pirma studentus ir asmenis, neturinčius mokamo darbo, ir 2003 m., siekiant įtraukti trečiųjų šalių piliečius, teisėtai gyvenančius ES teritorijoje.

Naujausiu teisės aktu, [Reglamentu \(ES\) Nr. 1231/2010](#), šias taisykles pradėta taikyti teisėtai ES gyvenantiems ir su keliomis valstybėmis susijusiems trečiųjų šalių piliečiams, taip pat jų šeimos nariams ir maitintojo netekusiems asmenims, jeigu jie yra ES.



Pasienio darbuotojai, kurie dirba pagal sutartį arba yra savarankiškai dirbantys asmenys vienoje valstybėje narėje, bet gyvena kitoje valstybėje narėje ir į ją grįžta kasdien arba bent kartą per savaitę, taip pat yra įtraukti į šį reglamentą.

Komandiruotiems darbuotojams taikomos išimtinės taisyklės, kadangi jie laikinai siunčiami užduočiai atlikti ir toliau draudžiami socialiniu draudimu savo valstybėje narėje, bet ne ilgiau kaip 24 mėnesius. Gyvenamojoje valstybėje narėje jie gali gauti tik sveikatos priežiūrą (išmokos natūra).

C. Išmokos, kurioms taikoma ši tvarka

[Reglamento \(EB\) Nr. 883/2004](#) 3 straipsnyje išvardytos socialinės apsaugos išmokos, kurioms taikomas šis reglamentas:

- ligos, motinystės ir lygiavertės tėvystės išmokos; tačiau jis netaikomas materialine padėtimi grindžiamai socialinei paramai ir medicinos pagalbai, nes jos nepriklauso nuo ankstesnių įmokų į socialinės apsaugos sistemą;
- senatvės, invalidumo išmokos ir išmokos netekus maitintojo;
- išmokos dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų;
- išmokos mirties atveju;
- priešpensinės išmokos, bedarbio pašalpos, išmokos šeimai;
- specialios neįmokinės išmokos pinigais, kurios negali būti perkeltos.

D. Sistemos atnaujinimas

Nuo 1971 m. socialinės apsaugos sistemų koordinavimo teisės aktai ne kartą buvo iš dalies keičiami siekiant atsižvelgti į pokyčius ES lygmeniu, valstybių narių teisės aktų pakeitimus ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktiką.

1. Geresnio socialinės apsaugos sistemų koordinavimo siekis

Atnaujintoje sistemoje taip pat nustatytas gero administravimo principas, pagal kurį valstybių narių institucijos privalo bendradarbiauti tarpusavyje ir teikti savitarpio pagalbą. Taip pat numatyta sukurti nacionalinių institucijų elektroninio keitimosi duomenimis sistemą. Komisijos centrinė Elektroninių socialinės apsaugos informacijos mainų sistema (toliau – EESSI) oficialiai pradėjo veikti 2017 m. liepos mėn., o valstybės narės per dvejus metus turi ją įgyvendinti nacionaliniu lygmeniu.

Šioje sistemoje taip pat:

- atnaujinamos taisyklės pagal dabartinę socialinę praktiką (pvz., nuostatos dėl vaiko auginimo laikotarpių);
- gerinama teisių apsauga (pvz., geresnė informacija ir pagalba piliečiams, naujas dialogas ir taikinimo procedūros);
- paaiškinami tam tikri aspektai, pavyzdžiui, įtraukiant ESTT praktiką (pvz., faktinių aplinkybių sugretinimas);
- stiprinamos ir supaprastinamos institucinės procedūros (pvz., elektroniniai duomenų mainai);
- gerinamas ir spartinamas sveikatos priežiūros išlaidų kompensavimas.



2. Europos sveikatos draudimo kortelė

Nuo 2006 m. EEE keliaujantys ES piliečiai gali naudotis Europos sveikatos draudimo kortele, kurią išduoda jų gyvenamosios šalies sveikatos draudimo tarnybos. Turintiems šią kortelę lengviau pasinaudoti nenumatyta medicinine priežiūra asmeniniais arba darbo reikalais išvykus į kitą EEE priklausančią šalį. Medicininė priežiūra suteikiama tomis pačiomis sąlygomis ir už tokią pat kainą, kaip toje valstybėje apdraustiems asmenims. Išlaidas kompensuoja apdrausto asmens valstybės socialinės apsaugos sistema.

3. Teisės į papildomą pensiją

Pasibaigus daugelį metų trukusioms deryboms, 2014 m. balandžio 16 d. buvo pasirašyta [Direktyva 2014/50/ES](#) dėl būtinausių reikalavimų darbuotojų judumui tarp valstybių narių didinti gerinant teisių į papildomą pensiją įgijimą ir išsaugojimą. Ji taikoma tik darbo rinkos pensijų sistemoms, vadinasi, netaikoma nei savanoriškoms įmokoms pagal individualius pensijų modelius, nei valstybinėms pensijoms, kurias apima koordinavimo reglamentas.

4. Reformos perspektyvos

Komisijos finansuojamas nepriklausomų ekspertų judumo ES viduje klausimais tinklas „MoveS“ (Laisvas darbuotojų judėjimas ir socialinės apsaugos koordinavimas) parengė įvairių naudingų ataskaitų.

2013 m. pasibaigus specialiosioms konsultacijoms dėl ilgalaikės priežiūros išmokų ir nedarbo išmokų koordinavimo ir 2015 m. – bendrosioms konsultacijoms dėl ES socialinės apsaugos koordinavimo, Komisija 2016 m. gruodžio mėn. pasiūlė [persvarstyti](#) į darbo jėgos judumo dokumentų rinkinį įtrauktus Reglamentą Nr. 883/2004 ir įgyvendinimo Reglamentą Nr. 987/2009.

Šia peržiūra siekiama užtikrinti teisingumą, glaudžiau susiejant išmokų mokėjimą su ta valstybe nare, kuri rinko socialinio draudimo įmokas. Ja taip pat nacionalinėms institucijoms suteikiamos geresnės priemonės komandiruotų darbuotojų socialinės apsaugos statusui patikrinti, kad būtų sprendžiamos potencialiai nesąžiningos praktikos ir piktnaudžiavimo problemos. Pagrindiniai pakeitimai yra šie:

- bedarbio pašalpos: prieš taikant draudimo laikotarpio arba darbo stažo sumavimo taisyklę bus taikomas trijų mėnesių teisė į išmokas suteikiantis laikotarpis, tačiau dabar darbuotojams bus leidžiama perkelti bedarbio pašalpas šešis, o ne tris mėnesius, jei jie ieško darbo kitoje valstybėje narėje. Išdirbę vienus metus valstybėje narėje, pasienio darbuotojai gali prašyti bedarbio pašalpos valstybėje narėje, kurioje jie dirbo, o ne kurioje gyvena;
- ilgalaikės priežiūros išmokos: atskirame pasiūlymo skyriuje apibrėžiamos ilgalaikės priežiūros išmokos ir atvejai, kuriais judūs piliečiai gali dėl jų kreiptis;
- išmokas šeimai, kuriomis siekiama pakeisti pajamas vaiko auginimo laikotarpiu, siūloma laikyti individualiomis ir asmeninėmis teisėmis, tokiu būdu antrinei kompetentingai valstybei narei suteikiant teisę mokėti visą išmoką antrajam iš tėvų. Taip panaikinami potencialūs finansinio atgrasymo veiksniai, dėl kurių tėvai vengia kartu imti atostogas dėl šeiminių priežasčių.



Pasiūlymu taip pat siekiama suderinti galiojančias teisės normas su Teisingumo Teismo sprendimais dėl ekonominiu požiūriu neaktyvių piliečių prieigos prie socialinių išmokų ([2.1.5](#)).

2019 m. kovo 19 d. Europos Parlamentas, Komisija ir ES pirmininkaujanti Rumunija pasiekė dalinį susitarimą dėl pasiūlymo, bet nesulaukė daugumos pritarimo Taryboje. Todėl tolesnis darbas dėl šio pasiūlymo buvo atidėtas iki kitos Parlamento kadencijos.

2019 m. balandžio 16 d. priimtame pasiūlyme įsteigti [Europos darbo institucija](#) (ELA) pateikiami pasiūlymai dėl socialinės apsaugos koordinavimo veiklos aspektų ir kai kurių tarpininkavimo ir techninių užduočių perdavimo iš dabartinių koordinavimo įstaigų ELA.

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

Parlamentas visada aktyviai domėjosi darbuotojams migrantams, pasienio darbuotojams, savarankiškai dirbantiems asmenims ir trečiųjų šalių piliečiams, dirbantiems ne juos priėmusiose valstybėse narėse, kylančiomis problemomis. Parlamentas ne kartą reiškė savo nepasitenkinimą tuo, kad vis dar esama kliūčių visiškai judėjimo laisvei, taip pat ragino Tarybą priimti pasiūlymus, kuriais į socialinės apsaugos koordinavimo veiklos sritį būtų įtrauktos išankstinės senatvės pensijos, suteikta teisė bedarbiams į bedarbio pašalpą kitoje valstybėje narėje ir išplėsta teisės aktų taikymo sritis į juos įtraukiant visus apdraustus asmenis. Daugelis iš šių reikalavimų buvo įgyvendinti patvirtinus Reglamentą (EB) Nr. 883/2004 arba yra įtraukti į naujausius Komisijos pasiūlymus.

Nuo Lisabonos sutarties įsigaliojimo taikoma įprasta teisėkūros procedūra, o Taryboje balsuojama kvalifikuota balsų dauguma. Vis dėlto, jeigu valstybė narė pareiškia, kad teisėkūros procedūra priimamo akto projektas darytų poveikį svarbiems jos socialinės apsaugos sistemos aspektams, ji gali prašyti perduoti teisėkūros procedūra priimamo akto projektą Europos Vadovų Tarybai.

Keliose savo rezoliucijose: [2014 m. sausio 14 d. rezoliucijoje dėl socialinės apsaugos visiems](#), [2016 m. rugsėjo 14 d. rezoliucijoje dėl socialinio dempingo](#) ir [2017 m. liepos 4 d. rezoliucijoje dėl darbo sąlygų ir mažų garantijų darbo](#) – Parlamentas atkreipė dėmesį į konkrečius šios srities sunkumus, be kita ko, į savarankiškai dirbančių asmenų, pagal laikinąsias arba darbo ne visą darbo laiką sutartis dirbančių darbuotojų, skaitmeninės ekonomikos darbuotojų ir sezoninių darbuotojų padėtį, ir paragino Komisiją persvarstyti teisės aktus ir stebėti socialinės apsaugos sistemų įgyvendinimą ir koordinavimą siekiant užtikrinti, kad būtų gerbiamos piliečių teisės ir veiksmingai įgyvendinamas darbo jėgos judumas ES.

Aoife Kennedy
05/2019

